

ARTICULUS III.

DE LEGIS NATURALIS SANCTIONE.

71. Ad *intrinsecam* legis naturalis constitutionem, praeter dicta de *eius fundamento*, ubi ratio essentialis ejusdem conceptus et obligationis principium; et de *existentia*, ubi ejusdem promulgatio ac universalitas haud difficile fuerunt determinata, *perlinet* quoque *sanctio* id est *determinatio praemii* et praesertim *poenae rependendae custodientibus aut violentibus legem*; sive tandem ipsum essentialem legis conceptum ingrediatur, sive tantum ad quamdam majorem ejusdem legis auctoritatem vel firmitatem et prudentem legislatoris agendi modum, sit necessaria. A qua re possumus etiam in praesenti quaestione praescindere. Quamvis autem exemplum humani superioris cujus legibus ipsius subditi revera obligarentur, etsi ipse ob aliquam causam praemii aut poenae, pro custodia vel violatione legis, retribuendae, protestate destitueretur, videatur minime repugnare; id tamen forte inde tantum oritur quod humano legitimo superiori teneamur obedire *vi* ipsius naturalis legis, quae habet adnexam sanctionem quam nemo, etsi humanam declinasset, effugere valet; quodque in hac suppositione non de impositione (quae solet spectari tamquam indicium sinceræ voluntantis obligandi) sed de executione sanctionis dumtaxat agatur, ipsiusque insuper executionis impedimentum a voluntate superioris statuatur independens. Si vero defectum sanctionis apprehendas manare ab imbecillitate superioris vel a non sincera voluntate obligandi, statim ratio detegere poterit motivum legem illam non considerandi *ut legem* aut cum *mero concilio* confundendi. Verum quidem est legislatorem sive superiorem habere posse aliud medium, praeter sanctionem, manifestandi sinceram suam voluntatem obligandi subditos, at hac etiam manifestatione supposita, si omnis approbatio custodiae et reprobatio violationis legis statuatur ex parte superioris deesse, jam subditi saltem *de consequenti* poterunt rectissime eam non considerare *ut legem*. Neque addas, quod si lex illa justa et cum exigentia ordinis naturalis conveniens supponatur, jam exclusa etiam sanctione adesset ratio eam habendi pro *vera lege*. Etenim exceptio ista nil valet, si ip-

sa exigentia ordinis naturalis rationem verae legis non contineat; si autem continere dicatur, quaestio reducitur ad id quod superius diximus de obligatione obediendi humano superiori vi ipsius legis naturalis.

Atque haec valent quoque relate ad necessitatem sanctionis in conceptu essentiali divinae legis; nisi quod relate ad Deum haec alia fieri posset exceptio, scilicet, videri nullam esse in hoc repugnantiam quod Deus aliquid juberet, hominesque tenerentur illud praestare, ideo unice *quia Deus vult et jubet*. Verum istud in primis saltem relinqueret intrinsecam sanctionem ex rei natura manantem. Deinde, quia si Deus circa illius jussi custodiam aut violationem indifferens esse supponatur, a fortiori illud hominibus tamquam quid indifferens debet videri; et praeterea tale praeceptum aut lex consentaneum non foret saltem praesenti constitutioni hominis, ordinati ad agendum ex motivo propriae felicitatis.

Porro sanctio potest spectari vel tamquam *intrinseca* quae scilicet ex ipsa conformitate vel deformitate actus a lege, instar cujusdam praemii vel poenae in approbatione vel reprobatione consistentis, dimanant; vel *extrinseca* in bono vel malo aliunde proveniente sita. Utraque similiter sanctio pro praesenti aut pro futura vita potest et debet considerari; et vel *sufficiens* ac *perfecta*, quae scilicet meritum vel demeritum adaequet, hominemque ut par est ad legis custodiam impellat et ab ejus violatione deterreat; vel e contra *insufficiens* ac *imperfecta*. Nos ut appareat ex hac etiam parte legis naturalis perfectioni nihil deesse, utque Auctoris *codicis naturae*, aliorumque recentiorum insaniam, arbitrantium poenarum impositionem cum idea Dei pugnare, vel caltem luminæ naturali probari non posse, coerceamus, sequentem statuimus propositionem, supposita animi nostri naturali immortalitate [1].

(1) Si quis forte arbitraretur non posse hic a nobis supponi animarum immortalitatem, eo quod haec soleat a quibusdam metaphysicis ex ipsa necessitate praemii et poenae in altera vita retribuendae probari, is animadvertat oportet plura alia diversa ad eandem rem evincendam haberi argumenta, ideoque illud non esse necessario urgendum. Quod si in metaphysica inter ceteras alias tali etiam probatione quis usus fuisset, deberet ab eadem in praesenti quaestione praescindere sive eam non considerare. Praeterea hujusmodi probatio, cum meritum et demeritum humanarum actionum ratione sui sit quid finitum

PROPOSITIO.

Deus adjecit naturali legi sanctionem non modo imperfectam et pro praesenti vita, sed etiam perfectam quae futuram vitam respicit.

72. Probatur assertio quoad primam partem. Et 1^o, quidem, cum leges naturales illa practica rationis principia comprehendant, quae ordinem rationis tum ad se ipsam, cum relate ad Deum et ad alios homines sive seorsim sive in societate constitutos, respiciant; cumque hujus ordinis custodia omne genus virtutum inducens, majorem purioremque, quae in vita praesenti expectari potest, felicitatem secum ferat; et e contra ejusdem ordinis frequens violatio omnimodam vitae perturbationem ac infelicitatem inducat: patet legem naturalem, secundum divinam praedestinationem, secum ipsa ferre aliquod naturale suae observationis praemium et violationis poenam, sive intrinsecam sanctionem.

2^o. Quae lege naturali sunt prohibita rectae rationi et conscientiae adversantur; quae vero praecepta, eidem apprimere conveniunt: hinc autem moraliter fit, ut legi obsecundantes interius gaudium, suavem laetitiam ac tranquillitatem ex recte factorum approbatione, adversantes e contra, internam confusionem, amarum tristitiam ac suimet ipsorum horrorem ex tacito iudicio conscientiam sceleris improbant, experiantur. Unde et Seneca [1] rectissime inquit: *Malitia ipsa maximam partem veneni sui bibit*; et S. Augustinus (2): *Jussisti Domine et sic est, ut omnis animus inordinatus poena sit sui ipsius*. Harum porro affectionum internum sensum cum non sit in hominis potestate prorsus extinguere aut immutare, consequens est, ut internae ac naturalis cujusdam earundem legum sanctionis ratio-

nec proinde postulet durationem praemii et poenae nisi finitam, per se sola animarum immortalitatem minime evincit; ex ea enim sequeretur dumtaxat animas nostras post praesentem vitam debere esse ad aliquod tempus superstites.

(1) *Epist.* 82.

(2) *Confession.* lib. 1.

nem talis sensus innuat, praesertim quod ad agnoscendam talis suae conformationis ac institutionis dependentiam ab alio, quemlibet naturalis ratio necessario impellat.

3^o. Ex ordinatione profecto divina et non aliunde factum videmus, ut malum *physicum* cum malo *morali*, et bonum *physicum* cum bono *morali* sint communiter et quasi naturaliter connexa; sic e. g. moderatio passionum et virtus temperantiae non modo perficiunt animi facultates, sed etiam vegetum firmitatem valetudinis statum, vitamque diuturniorem atque ad omnia domesticae et civilis vitae munia obeunda idoneam reddunt: secus ac ingluvies e. g. et libido, quae praeter oppositos effectus, aliis quoque hominibus si ab iis deprehendantur, nos invisos atque despectos efficiunt. Quin etiam peculiari pariter divinae providentiae dispositione fieri solet, ut frequenter media improporcionata sed ad normam justitiae et honestatis adhibita, optatum et felicem exitum sive finem habeant; iniquitatis vero ac injustitiae conatus ad regulas artis apprimere concinnati, effectu suo turpiter identidem frustrentur. Haec vero omnia earundem naturalium legum aliqualem praesentis etiam vitae extrinsecam sanctionem satis superque patefaciunt.

73. Parum autem proficies dicendo, etiam vitia legumque violationes suam voluptatem et gaudium habere, injustitiamque haud raro multum commodi et emolumenti afferre; deinde plurimis hujus mundi malis aequae bonos seu naturalis legis custodes, quam malos obnoxios esse.

Respond. ad 1^m. Haec et similia probant dumtaxat, hujusmodi sanctionem perfectam et sufficientem non esse quod libenter concedimus, ipsique mox probaturi sumus, minime vero vim nostrae demonstrationis elevant; siquidem praecipua argumenta allata pondus suum retinent, cum fundentur in illis bonis ac malis quae virtutem vel vitium pedissequa ac fideli ratione comitantur. Habent quidem vitia qualemcumque voluptatem est commodum, at cum amara recordatione et stimulis conscientiae conjuncta, et ita comparata, ut frequenter propter unius vehementioris cupiditatis impeditam satisfactionem moeror exortus, eorum etiam gratissimum sensum vel penitus extinguat vel in majoris angustiae causam convertat, gaudium vero, voluptas et emolumenta ex virtute progenita, puriora sunt magisque stabilia et sincera, utpote simili vicissitudini haud subjecta, atque bonae conscientiae testimonio et suavi recordationi, se esse

tales quales ex rationis praescripto esse debent, sociata.

Hinc ad 2.^m idem fere dicendum est. Etenim inter ipsa mala aerumnasque naturae humanae inhaerentes, vel ab accidentalibus eventis dependentes, quibus frequenter non secus probi ac improbi afficiuntur, maxima est probitatis et virtutis utilitas: vir namque moderatae mentis pleuraque eorum malorum vel praeverlit vel amovet, quae declinare non valet eorum vim retundit aequo animo tolerando. Unde sapienter inquit Isoerates (1): *Nihil magis rationi adversatur, quam eorum opinio, qui quamvis existiment justitiam in se pulchriorem. Disque acceptiorem esse quam injustitiam; nihilominus sibi fingunt ita comparatas esse humanas res, ut ex improbitate plus auriatur emolumentum quam ex honestate.*

74. Quamvis autem generatim loquendo, virtus vitio nativo suo splendore praecellat, bonaque illam subsequens, et mala ex vitio parta, felicitatis aut infelicitatis statum constituendo, sanctionem quamdam legum divino-naturalium praesferant; attamen haec est tantum imperfecta et valde insufficientis. Etenim sanctio perfecta talis esse debet ut semper ac in quolibet casu creaturam rationalem valeat, quantum in se est, sufficienter determinare ad legis custodiam; quod fieri nequit nisi per representationem hujusmodi boni et mali, quod proprium et innatum perfectae felicitatis amorem respiciat, quodque instar praemii vel poenae custodiam aut violationem legum subsequens, utriusque intensiori sit ex aequo proportionale; et quidem ita ut longe majus debeat esse praemium aut poena quae proponuntur, quam sit detrimentum subeundum, aut difficultates superandae in fideli ac integra legum observatione.

Porro supra dicta vitae praesentis sanctio talis non est, nec enim in praesenti vita gradui ac intensiori virtutis aut malitiae, respondet semper gradus felicitatis aut miseriae praesertim proportionatus; impiorum namque animus mali patrali consuetudine obdurescens minus aculeis conscientiae torquetur; pessimi effectus alienae malitiae, ac injustitiae, publicaeque aerumnae aequae bonos ac malos communiter vexant; imo non raro ipsa proborum justitia ac fidelitas, invidiorum odia, calumnias ac persecutiones

(1) *Orat. de permutatione.*

non modo sustinere cogitur, se armatam adversum se ipsam humani judicis manum illam formidat, a qua suam defensionem et praesidium praestolabatur (1). Quam denique utilitatem vel praemium bona hujus vitae possunt afferre illi, qui in custodiendis naturae legibus, famae, sanitatis, vel etiam ipsius vitae jacturam quandoque patitur (2)? Restat igitur ut saltem pro futura vita naturales leges perfecta sanctione non destituantur, quod in altera assertionis nostrae parte proposuimus quodque superest modo probandum.

75. Probatur itaque assertio quoad secundam partem. 1.^o Suadente ipso naturali lumine rationis ex probata nuper insufficientia sanctionis quae in praesenti vita habetur, sponte sua fluit eam perfecti debere in vita futura, ne ordo divinae sapientiae insipienter constitutus, et homines aptissimo ac unico, spectata eorum natura, medio quale est efficax praemii ac poenae representatio ad finem suum assequendum, destituti esse dicantur.

2.^o Certum est, legum naturalium observationem men-

(1) Ne ex his quae modo diximus, de frequenti proborum infelicitate variisque aerumnis atque oppressionibus quibus in vita praesenti subjiciuntur, adversus divinam providentiam quidquam inferatur, quasi nempe de probis curam non haberet, improbos autem in meliori aut saltem in aequali cum ipsis conditione constitueret, videndae sunt validissimae hujusmodi divinae permissionis aut dispositionis rationes, quas facile reperies in *Metaphysica* (vol. 1. *Theolog. natur.* cap. 2. artic. 5. prop. 2. nn. 71. 72. 74. 75. et cap. 3. art. 4. n. 91.)

(2) Haec quae diximus omnes tres sanctiones species praecedenti n. 72. expositas comprehendunt. Et sane, quamvis impii stimulos conscientiae nequeant prorsus extinguere, eos tamen retundunt, hinc talis sanctio nedum pro ratione majoris numeri scelerum non augetur sed imminuitur; sicut etiam in viris probis majoribus virtutum ac boni moralis gradibus non semper respondet major intrinseca approbatio gaudiumque conscientiae. Similiter malum physicum quod solet subsequi malum morale a vaferrimis impiis plerumque declinari potes; cum e contra etiam illi qui e. g. temperantiae virtutem apprime colunt cum infirma valetudine interdum luctari coguntur. Ut demum nihil dicamus de extraordinaria illa impiorum conatum repressione, quae vel ex hoc ipso quod admodum raro accidat per se insufficientem hujusmodi sanctionis satis superque declarat.

tis humanae facultates in dies perficere, earumque legum violationem easdem facultates deturpare, iisdemque legibus tamquam mediis hominem a Deo dirigi ad assecutionem perfectae felicitatis quae in praesenti vita minime obtinetur, cum itaque perfectio illa aut deturpatio facultatum, non nisi cum exitu vitae praesentis et observationis aut violationis naturalium legum, complementum accipiant, consequens est ut Deus, cujus et justitia naturalium donorum usum et abusum nequit ex aequo pensare et sapientia haud indifferentem mediorum cum finis assecutione proportionem determinavit, necessario debeat conservatores legum per certam perfectae felicitatis adeptionem, violatores per ejusdem amarissimam amissionem, tamquam vero praemio et poena afficere. Cum autem hoc creaturis rationalibus obveniat, non ex necessitate eorum essentiae et operationis, sed tantum ex naturali ordinatione et libera eorum electione, sicut meriti aut demeriti veram rationem supponit, ita naturalis ac verae sanctionis propriam conditionem continet.

3.^o Naturalium legum impositio, est evidentissimus recititudinis divinae voluntatis ac sapientiae effectus, earum proinde custodiam, ut superius probatum est (1), Deus sincera ac necessaria voluntate praecipit vetatque violationem: jam vero si nullam earundem legum et praesertim perfectam sanctionem Deus constituisset, executionem sui decreti velut in beneplacito hominum reliquisset, sequere de eorum ac ordinis a se constituti bono parum sollicitum esse probaret; quod idem esset, ac legi suae saltem extrinsecam efficaciam adimere, et eam instar meri consilii spectare. Praeterea Deus hac ratione similem se exhiberet [quod nefas est supponere] illi humano principi ac legislatori, qui ex aequo pensaret subditum fidelem et obsequentem ac praevaricatorem et contumacem.

4.^o In ordine rerum physico, omnes eventus inordinationem quamdam inducentes, videmus esse redactos seu subordinatos ad ejusdem ordinis stabilitatem magis magisque firmandam; si itaque moralis ordinis violatio per sanctionem et quidem perfectam, infallibiliter, exacte et complete non restitueretur, ordo moralis physico ordine imperfectior, nec humanae naturae sufficienter accomoda-

[1] Articuli praecedenti n. 67.

tus foret; quod est contra divinam sapientiam et bonitatem. Quod magis adhuc confirmabitur si animadvertas, in praesenti vita non modo virtutem passim sine adaequato praemio, vitium sine adaequato supplicio remanere, sed etiam illam in damnum sui cultoribus istud in emolumentum delinquentibus interdum cedere; hominemque liberum ac essentialiter naturali legi subjectum, teneri reddere rationem de actibus suis praesertim internis, qui in vita praesenti humanam judicium communiter effugere solent.

5.^o Tandem haud exiguum pondus hac in re habet, vetustissima atque universalis omnium gentium consensus, in admittendis praemiis et poenae alterius vitae, juxta meritum nempe, vel demeritum actionum vitae praesentis, quae colligitur vel ex ipsis fabulosis ethnicorum narrationibus, atque poetarum figmentis, circa sedem, qualitatem aliabe adjuncta horum praemiorum et poenarum.

76. Allatae probationes evincunt simul futuram alterius vitae legis naturalis sanctionem debere esse perfectam, id est in *sufficienti* praemio ac poena constitutam: poena autem ista non satis exhiberetur per meram exclusionem a felicitate, nisi haec exclusio cum statu positivae infelicitatis supponatur sociata: qui enim naturales violant leges, praeter neglectum tendentiae in proprium finem, positivae inordinationis reos se constituunt. Porro *sufficientia* haec poenae constituentis sanctionem, vel respicit dumtaxat efficaciam motivi ad prudenter agendum requisiti, et a legum violatione ut par est abstrahentis, et sic spectata forte non postulat ejusdem poenae perennitatem; vel sumitur relate ad *praesentem* humanae naturae conditionem, per *oppositionem* ad statum perfectae felicitatis ac praemii, et *gravitatem* demeriti seu offensae, quae ex naturalium legum violatione in Deum legislatorem redundat, atque respectu ad *irreparabilem* ex sui natura ordinis *perversionem* inductam ab eadem gravi offensa, et tunc videtur necessario postulare aeternitatem poenae constituentis sanctionem perfectam; quod postremum si opus foret adstruere, et ab incredulorum oppositionibus vindicare, id facile praestaremus ope notionum in metaphysica (1) expositarum,

(1) Vide si vacat hujusmodi notiones (vol. 1. *Psycholog.* cap. 1. artic. 4. prop. 2. n. 28. in responsis, ad 3^m, et in *notis* ibidem positis), ubi haec argumenta uberius enucleantur fitque satis quibusdam impiorum oppositionibus, quas urgent contra poenarum perennitatem. Porro facta haec animadversio circa sufficientiam

quaeque etiam facile ex nuper dictis sive indicatis erui possunt. Nunc itaque occurrendum est dumtaxat iis quae contra legis naturalis sanctionem, quaecumque tandem sit poenarum duratio, possent opponi.

Atque hic in primis locum habere possunt difficultates jam alias solutae (1), scilicet, nullum esse apud Deum meritum humanarum actionum, eo quod omnia nostra Deo debeamus, nihilque illi tribuimus unde retributionem possimus expectare, etc. eas itaque si proponerentur solves ex dictis ibidem. Si vero quis opponeret, virtutem esse sibi metipsi praemium ratione nativae suae pulchritudinis, intimi gaudii etc. vitium sibi metipsi poenam ratione suae turpitudinis, angoris animi etc. facilis est responsio ex fundamento; talem nempe sanctionem inadaequatam et insufficientem esse. Quis enim dempto omni praemio et poena vitae futurae, sentiet se ad virtutis cultum et fugam vitii sufficienter impelli, in arduis praesertim et cum praesentis vitae felicitate pugnantis adjunctis? Nonne praemium et poena, etiam ad humanarum legum custodiam, est efficacissimum adjumentum?

77. Dici quoque potest 1.^o, nullam Deum habere rationem infligendi poenam, cum transgressione legum nullate-

et perfectionem sanctionis alterius vitae, suppeditat modum non declinandi sed solvendi [si quis proponeret] sequentem difficultatem: vel alterius vitae sanctio, quam vindicatis, supponitur perennis, vel dumtaxat ad tempus duratura, si primum, erit contra rationem, ex parte aeternitatis poenarum; si alterum, erit insufficientis, utpote facile contemnenda. Patet autem in hoc argumento negandam esse primam minoris illationem, alteram vero juxta id quod indicavimus distinguendam; etenim si sola ratio sufficientis motivi ad prudenter agendum seque a legis violatione cohibendum consideretur, sanctio cujusdam poenae gravis et satis diuturnae, licet non perennis, videtur sufficere; quis namque sanae mentis posset censere se prudenter agere leges violando proprioque appetitui satisfaciendo, si certo sciret sibi, pro hac legum violatione et brevissima praesentis vitae voluptate, luendam esse gravissimam poenam, etsi per plura e. g. annorum millia dumtaxat duraturam? Quod si alia modo indicata sanctionis adjuncta considerentur eam debere esse perennem manifeste inferitur; et tunc occurrendum est quoque impiorum sophismatibus quibus poenarum perennitatem, quasi esset contra rationem, solent impugnare.

(1) Part. 1. cap. 2, articul. 2. n. 39.

nus offendatur, neque haec ipsi displiceat cum non fiat *contra*, aut *praeter* ejus voluntatem; si enim vellet posset illam impedire. 2.^o Necessitatem hanc sanctionis et poenae inferre ex justitia et sapientia divina, idem est ac instar humanarum perfectionum Dei attributa considerare, quod est indignum Deo, praesertim cum ut auctor *codicis naturae* ait, *idea entis infinite perfecti, infiniteque boni excludat plane ideam entis vindictam amantis*; absurdumque sit supponere tale ens *crudeli* reos torquendi *exercitio oblectari*.

Respond. ad 1.^m *Neg.* assertum quod probationes non evincunt. Deus quidem peccatis seu violatione legum nullatenus offenditur, quatenus intrinsecam aliquam status sui mutationem non admittit nec aliquid de sua perfectione et beatitudine eidem detrahitur; minime vero *non offenditur*, quasi talis violatio pro ipso indifferens foret; etenim creatura sic agendo, *quantum in se* est positive inhonorat Deum, detrectans debitam subjectionem rectissimae ejusdem voluntati: quod pariter *vere* displicet Deo, non quidem per molestam quamdam ac intrinsecam displicentiae affectionem sed per displicentiam, quam vocant *signi*, cum fundamento in re; quatenus nempe ita se gerit et debet gerere ad extra sive erga creaturas, ac si revera earum praevaricationes ipsi molestiam afferrent. Falsum autem est transgressionem legum non fieri *contra* aut *praeter* divinam voluntatem, nisi hoc sensu, quod scilicet non fiat eo inscio, vel propter extrinseca quaedam impedimenta ei necessitatem, coactionem aut violentiam inferentia, impedire non valente. Ex eo autem quod si Deus vellet, posset hanc transgressionem legum impedire sequitur tantum eam non fieri *contra absolutam* ac *efficacem* divinam voluntatem, cujus defectus propter suppositam permissionem consistit apprimè cum *vera, positiva* ac *sincera*, licet ex parte objecti hypothetica, divina voluntate talem legum violationem revera prohibente, sufficienterque manifestata per ipsam aeternae divinae rationis participationem humanae menti factam et per stimulos conscientiae eidem attributos; *contra* igitur et *praeter* hanc divinam voluntatem fit legum transgressio; ideoque et *vere* offendit Deum et displicet ei modo supradicto.

Hinc vero ad 2.^m plana fit responsio, cum attributa divina ex quibus inferitur necessitas sanctionis, instar humanarum perfectionum non apprehendimus, ad iis omnem imperfectionem, aut intrinsecam laesionem excludimus, relationem

eorum ad opera extrinseca, non a rebus ipsis, sed ab aeterno ordine sapientiae in ideis Dei existente, desumimus. Unde etiam cum ipsa sapientia divina postulet ut naturalis ordo per delicta ab iniquis violatus resarciatur per poenam, hoc non pugnat cum *idea entis infinite perfecti et boni*, sed potius ab ipsa dimanat; nam et ratio perfecta ordinis, sicut sapienter observat S. Thomas (1), necessario exigit, ut quicumque contra ordinem insurgit ab eo *ordine et principe ordinis* deprimatur, et non foret certe effectus dignus sapientiae ac bonitatis cujusvis gubernatoris, adjicere aequali sorti legum conservatores et violatores. Horum itaque poenas determinare ad resarciendam ordinis violationem; non est proprie esse amantem vindictae, aut ex aliqua passione ad eam impelli, oblectationemque in miserorum aerumnis atque cruciatibus inquirere; quod nec cum *idea honesti legislatoris ac iudicis humani* consistere valet.

78. Opponunt denique. 1^o, poenas hujusmodi naturales a Deo statutas, non esse *revera poenas*, cum sint latentes et non arbitrariae. 2^o, eas esse *inutiles*, cum poena ordinetur ad emendationem rei, et in altera vita non sit amplius locus emendationis.

Respond. ad 1^m. Unde sciunt adversarii naturam poenarum requirere ut sint sensibiles, et ab arbitrio legislatoris necessario dependant? Num e. g. pudor, confusio et angor internus animi, quo quis afficitur dum ejus occultum delictum iis praesertim quibus displicet manifestatur veram poenae rationem non habet? An publicae quietis perturbatio, effectusque inde dimanantes, non sunt verum ac dignum supplicium, quo cives tumultuantes naturaliter plectuntur? Praeterea, major et verior certe est poena, quae majori bono nos privat, qualis profecto est positiva e. g. impiorum propter eorum delicta ab ultimo fine et perfecta felicitate exclusio, quae vel solo rationis lumine sufficienter infertur, atque in antecessum quodammodo manifestatur iis extraordinariis eventis, quibus divina providentia non numquam in hac vita impiorum conatus evidenter deprimat, majoribusque suppliciis eos manentibus in vita futura veluti praeludit.

Ad 2^m dicimus, finem ad quem ordinatur poena, non esse solum vel praecipuum emendationem rei; etenim poenarum comminatio refertur ad subditos retrahendos a violatione le-

(1) *Summae Theolog.* part. 1. 2. quaest. 87. artic. 1.

gum, et ad earundem custodiam promovendam; actualis vero quarundam poenarum inflictio, praeter emendationem rei vel aliorum ab ejus exemplo, respicit praecipue restitutionem justitiae et ordinis violati, quantum fieri potest, ad aequalitatem; secus poenae illae locum habere non possent, forentque injustae, quibus afficiuntur etiam ab humana justitia delinquentes seclusa eorum emendatione, vel etiam spe emendationis. Hanc ordinis violati restitutionem mediante poena aptissime exponit S. Thomas (1). Ad perfectam Dei bonitatem pertinet, quod nihil inordinatum in rebus relinquat... sub ordine *autem* justitiae, quae ad aequalitatem reducit, comprehenduntur ea, quae debitam quantitatem excedunt: excedit autem homo debitum suae quantitatis gradum, dum voluntatem suam divinae voluntati praefert satisfaciendo ei contra ordinem Dei, quae quidem inaequalitas tollitur, dum contra voluntatem suam homo aliquid pati cogitur secundum ordinationem. Ex his autem facile potest inferri, quod si perversio ordinis ex parte hominis fuerit ratione sui irreparabilis, vel opposita bono aeterno, reparatio quoque ad aequalitatem deberet fieri per poenam *aeternam*, nullo etiam habito respectu subsequenter emendationis; quod pariter pluribus ostendit S. Thomas (2), quodque confirmat doctrinam expositam paulo superius (3).

CAPUT II.

DE PROPRIETATIBUS LEGIS NATURALIS EJUSQUE PRINCIPIO COGNITIONIS

79. Explicatis capite praecedenti, quae ad legis naturalis existentiam et essentiam, vel naturam spectant, ut nihil hac in re desideretur, de ejus proprietatibus et cognitionis principio remanet investigandum. Et quia etiam *de universalitate* legis naturalis quantum satis fuit jam (4) indicavimus, nunc *perspicuitatem* et *certitudinem*, ac *aeternitatem* et *immutabilitatem*, quae sunt praecipuae ejus proprietates, breviter expen-

(1) *Contra Gent.* lib. 3. cap. 140.

(2) *Ibidem* cap. 144.

(3) N.º 76.

(4) Capit. praecedent. artic. 2. n. 68. cor. 2.